

Puszcza Knyszyńska
Rezerwat Krzemianka

Aleksandra Rutkowska

Zespół Szkół Zawodowych nr 2 w Białymstoku

15-082 Białystok, ul. Świętojańska 1

<http://zsznr2bstok.w.interia.pl>

e-mail: zsznr2bstok@poczta.fm

Las w polskiej świadomości był zawsze czymś wyjątkowym. Z jednej strony wywoływał lęk ze względu na swój ogrom i tajemniczość, z drugiej budził podziw. Las jest mocno zakorzeniony w naszej obyczajowości i kulturze. Przez wieki obszar Polski pokrywały potężne, nieprzebyte puszcze. Ich obszar kurczył się stopniowo na skutek wycinania pod nowe osady i wsie, a później dla potrzeb rozwijającego się przemysłu. Jednocześnie zmieniał się jego charakter. Znikały wielogatunkowe i różnowiekowe naturalne drzewostany. W ich miejsce wprowadzono sztuczne uprawy, najczęściej świerka i sosny. Dlatego dzisiejsze puszcze nie przypominają już tych pierwotnych.

Jednym z niewielu terenów leśnych w Polsce, który wykazuje jeszcze sporo cech naturalności jest Puszcza Knyszyńska. Wielu przyrodników twierdzi, że Puszcza Knyszyńska posiada charakter borealny, czyli że jest podobna do tajgi. Fauna Puszczy jest typowa dla lasów Niziu Środkowoeuropejskiego i podobna do fauny Puszczy Augustowskiej i Białowieskiej.

Przyroda, kultura i historia tego terenu to walory bardzo cenne, wymagające szczególnej opieki i ochrony. W tym celu powołano w 1988 r. Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej (PKPK) największy tego typu obszar w Polsce. Zajmuje on powierzchnię ok. 75.000 ha, a łącznie ze strefą otulinową 126.702 ha. Statutowym celem istnienia PKPK jest ochrona zasobów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych, prowadzenie działalności naukowej i dydaktycznej oraz rozwijanie turystyki. Park ten nosi imię prof. Witolda Sławińskiego, postaci niezwykle barwnej i zasłużonej w odkrywaniu tajemnic puszczańskiej przyrody.

Puszcza Knyszyńska to przede wszystkim piękny, wspaniały las, wywołujący w sercu Polaka tęsknotę za nieprzebytymi borami sprzed wieków. Jego zachowanie to coś więcej niż tylko ochrona przyrody, to również zachowanie części naszych korzeni i narodowej świadomości. Jednym z takich miejsc o bardzo bogatej szacie roślinnej zachowanej w dużej mierze w stanie naturalnym jest rezerwat "Krzemianka" w krainie przyrodniczo-leśnej Mazursko-Podlaskiej, oddalony o ok. 20 km od Białegostoku, wzdłuż drogi Białystok - Augustów. Często spotykanym elementem krajobrazu rezerwatu są źródła, czyli wypływy wód podziemnych. Możemy tam natknąć się na trzy źródła, które zachowały niemal całkowicie swój pierwotny wyjątkowo ma-

lowniczy charakter. Źródłiska są obecnie zjawiskiem rzadkim i zanikającym, a melioracje gruntów ornych są jedną z głównych przyczyn ich znikania z naszego krajobrazu.

Teren rezerwatu "Krzemianka" obejmuje obszary położone w dolinie rzecznej, która otoczona jest piaszczystymi wzniesieniami. Ta różnorodność warunków siedliskowych wpływa na bogactwo gatunkowe drzewostanu. Królują tu: świerk, sosna, olsza, dąb, brzoza i osika.

Swoisty urok rezerwatowi daje więc bardzo urozmaicona rzeźba terenu. Na powierzchni 230 ha (powierzchnia rezerwatu) wyróżniono aż 12 zbiorowisk roślinnych. Jednym z głównych zespołów roślinnych rezerwatu jest łąg jesionowo-olszowy - zbiorowisko charakterystyczne dla dolin rzecznych w skład którego wchodzi głównie olsza czarna i świerk z niewielką domieszką lipy, jesionu i brzozy.

Wśród zabagnionych terenów doliny Krzemianki spotyka się rozrzucone wysepki gleb piaszczystych o wysokim poziomie wód gruntowych. W lesie dominuje świerk i sosna z domieszką brzozy i topoli.

Do rzadziej spotykanego zbiorowiska roślinnego na terenie Puszczy Knyszyńskiej (rezerwatu "Krzemianka") należy zespół grądu, w skład którego wchodzi lasy świeże i mieszane z dużym udziałem drzew liściastych. Drzewostan jest silnie zwarty z bogatą warstwą krzewów, i z dość bujnie rozwiniętym runem. W rezerwacie "Krzemianka" występuje 12 gatunków roślin objętych ochroną prawną, m.innymi: lilia wawrzynek, storczyk, widłak, arnika. Wśród drzew, krzewów i roślin runa rezerwatu występuje duże bogactwo zwierząt, a na pniach i koronach drzew oraz w ściółce żyją liczne bezkręgowce. Występują tu: jeleń, sarna, lis, borsuk, jenot, wilk ryś, ryjówka.

Na terenie rezerwatu "Krzemianka" wyróżniono 9 spośród 14 typów siedliskowych lasu występujących w Puszczy Knyszyńskiej. Typ siedliskowy lasu jest jednostką umowną, definiującą podobne zjawiska roślinne. W południowo-zachodniej części rezerwatu na najuboższych glebach występują siedliska borowe. Wzgórza w północnej części rezerwatu pokryte są: lasem mieszanym świeżym i lasem świeżym z przewagą sosny i świerka.

Środkową część rezerwatu, obejmującą dolinę rzeki Krzemianka zajmują siedliska lasu wilgotnego i lasu mieszanego bagiennego, w którym dominują świerk, brzoza i olsza.

Rezerwat "Krzemianka" jest rezerwatem częściowym, co oznacza, że dozwolone jest prowadzenie w nim prac gospodarczych, nie wpływających niekorzystnie na jego funkcjonowanie i pełnione zadania. Głównym celem rezerwatu jest ochrona doliny Krzemianki wraz z zasilającymi ją obszarami źródliskowymi, które są elementem charakterystycznym dla Puszczy Knyszyńskiej, choć coraz rzadszym. Lasy w rezerwacie mają zapewnić ochronę wielu rzadkim gatunkom roślin zielnych, występujących w rezerwacie i zbiorowiskom roślinnym charakterystycznym dla obszarów źródliskowych. Zabiegi prowadzone w rezerwacie mają charakter typowo hodowlany i prowadzone są w drzewostanach młodszych klas wieku.

Oprócz odnowień, prowadzone są w istniejących uprawach i młodnikach - tzw. czyszczenia, oraz trzebieże. Cięcia pielęgnacyjne prowadzone selektywnie przyczyniają się do poprawy stanu sanitarnego lasu i polegają na usuwaniu drzew zaatakowanych przez choroby i szkodniki.

Zróżnicowanie siedliskowe rezerwatu "Krzemianka" pozwala zwiedzającym zapoznać się z bogatą gamą występujących w nim roślin oraz zasadami prowadzenia racjonalnej gospodarki zasobami przyrody - od pozostawienia ich w stanie nie naruszonym po niezbędne ingerencje.

Puszcza Knyszyńska to nie tylko wspaniała przyroda, to także niezwykle interesujące zabytki naszej przeszłości. Badania archeologiczne prowadzone od wiosny 1992 r. nad strumykiem Krzemianka pozwoliły stwierdzić, że są one związane z prahistorycznymi kopalniami krzemienia sprzed kilku tysięcy lat. W 1996 r. pracownicy leśni natrafili na znaczną powierzchnię drobno pokruszonych krzemieni. Było to kolejne odkrycie prahistorycznego pola eksploatacji krzemienia. Zlokalizowanie kopalń w Rybnikach - "Krzemiance" i Nowinach Zdroje pozwoliło na stwierdzenie, że przed około 3000 lat funkcjonowało tu całe zagłębie wydobywcze i przetwórcze. Kopalnie te są interesujące dlatego, że przetrwały do naszych czasów w niemal nie naruszonym stanie, ponieważ puszcza doskonale je ochroniła.

Puszcza Knyszyńska jest więc wyjątkowo pięknym miejscem. Rezerwat "Krzemianka" położony pomiędzy miejscowościami Rybniki - Przewalanka należy promować, zachęcając wszystkich do zwiedzania tego jakże wyjątkowo pięknego miejsca. W

Puszczy utworzono ścieżkę edukacyjną długości ok. 4 km, specjalnie przygotowaną turystom chcącym poznać piękno naszej przyrody. Wzdłuż ścieżki, co kilkaset metrów są położone kłody drewna, ułożone kładki na terenach bagiennych, doprowadzające do źródeł, barcie w których żyją pszczoły sprzed około 150 lat. Na trasie ścieżki jest kopalnia krzemienia, a rekonstrukcja szybu kopalnianego uwidacznia sposób wydobywania tego surowca przez ówczesnych górników. Przechodząc ścieżką można zapoznać się z gospodarką leśną, gdyż postawione są tam tablice informacyjne o zasadach i metodach ochrony lasu.

Las powinien służyć społeczeństwu, dlatego to właśnie ono powinno wiedzieć, co się w tym lesie dzieje. Powinniśmy w szczególności my, nauczyciele dbać więc o to, aby jak najwięcej dzieci i młodzieży uczestniczyło w wycieczkach turystyczno-krajoznawczych po ścieżkach edukacyjnych w lesie, których jest w naszych okolicach już ponad 30. Należy pokazać młodym ludziom miejsca, gdzie żerują bobry, jak wyglądają różne gatunki drzew, czy unikatowe rośliny objęte prawną ochroną, lub kopalnie krzemienia sprzed ok. 3000 lat.

oprac. mgr Aleksandra Rutkowska